

Antik Grek Yerleşim Terminolojisinde "*Ethnos*"

The Term "Ethnos" in Greek Settlement Terminology

Sultan Deniz KÜÇÜKER*

Öz

Antik Batı dünyasının yerleşimleri söz konusu olduğunda antik ya da modern yazarların en sık kullandıkları kavram "Polis" olmuştur. Durum böyle de olsa modern çalışmalar, Grek tarihi içinde Polis kavramının belirmeye başladığı sekizinci yüzyıldan itibaren Ethnos bölgelerinin de varlık gösterdiğini, üstelik bu yerlerin zaman içinde, konfederasyonlar oluşturup politik bakımdan yükselişe geçtiğini işlemektedirler. Ethnos'ların varlık gösterdiği bölgeler, bu bölgelerdeki politik gelişmeler antik dönem yazarlarınca da konu edilmiştir. Çalışmamızda Grek tarihi açısından Polis'in yanında öne çıkan Ethnos'ların yoğunlukla İ.Ö. 4. yüzyılda yaşadıkları politik yükselişlerine değin nasıl varlık gösterip zaman içerisinde ne tür gelişimler gösterdikleri antik yazarların konuya yaklaşımlarına yer verilerek irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ethnos, Polis, Boiotya, Arkadia, Akhaia

Abstract

When the subject is ancient western settlements the "Polis" is mostly the most used term. Even though, modern studies point that there were also Ethnos regions beside poleis and in time having constituted federations these regions became politically active. These "ethnos regions" and their political evolutions are also attested by ancient writers. In our study we deal with the state of these "Ethnos" regions' concerning the era till their political advance, the fourth century, concerning classical writers references.

Key Words: Ethnos, Polis, Boiotia, Arcadia, Achaia

Son bulan Miken döneminden itibaren yaşanan gelişmeler, Polis modelinin doğuşuna olanak sağlamıştır. Bu model, özellikle 6. yüzyıldan

* M.A. Öğr. Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Klasik Diller, denizucekiz@gmail.com

itibaren hızlı bir politik gelişim göstermiş ve Grek dünyasında etkin politik bir güç haline gelmiştir. Antik Çağ Grek yerleşimleri söz konusu olduğunda akla ilk gelen kavram da genellikle *Polis* olmaktadır. Ancak *bu*, antik dönemde Greklerde var olan tek devletsel organizasyon değildir.¹ Grek dünyasında politik kimliği ön planda olan *Polis*'in yanı sıra, geniş coğrafyalara yayılmış *Ethnos*'ların da bir o kadar yaygın olduğuna dikkat çekmek gerekir.

Cohen, Grek yerleşim modellerinden bahsederken dördüncü yüzyılda *Polis*'ten daha küçük, farklı özellikler gösteren yerler için kullanılan, *kōmion*, *khōrion*, *topos*, *epineion*², *amphodon*³, *limēn*⁴, *hieron*, *tonos*⁵, *manteion*⁶, *polikhnē* gibi daha türetilebilecek kavramları andıktan sonra *komē*'nin⁷ genel bir kavram olarak tüm bunları kapsadığını eklemiştir.⁸ Burada Hansen'in ilgili çalışması kaynak gösterilerek, *Polis* olmayan küçük yerleşimlerin *komē* olarak anılmasının artık kabul gördüğünden bahsedilmiştir.⁹

Diğer taraftan *kome*'den daha geniş birliktelikleri ifade ederken kullanılan diğer kavramlar; *koinon*, *sympoliteia*, *symmakhia*, *genos*, *syngeneia*'lar da anılmış¹⁰, *Polis* ve *Ethnos*'ların da *komē*'den daha geniş tüm birimleri kapsadığı söylenmiştir.¹¹ Cohen bu konuyu ise çeşitli antik metinlerden yaptığı alıntılarla örneklendirmeye çalışmıştır. Örneğin Aiskhines'in Amphiktyonik yeminde geçen bir cümlesinden¹² ve Herodotos'un¹³ anlattıklarından yola çıkarak onların dünyasının *Polis* ve

¹ Hall, Jonathan, "Polis, Community and Ethnic Identity", 40-60, *The Cambridge Companion to Archaic Greece*, ed. H.A. Shapiro, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2007, s. 49.

² ἐπίνειον, τό: *donanma gemilerine ait liman*

³ ἄμφωδον, τό: *sokaklarla çevrili hane grupları.*

⁴ λιμήν, ἔνσς, ὁ: *liman.*

⁵ τόν-ος, ὁ: *mahalle.*

⁶ μαντ-εῖον, Ion. and Ep. μαντ-ήϊον, τό: *kehanet merkezi*

⁷ *Komē* Copenhagen grubu çalışmaları kapsamında "köy" ya da "mezra" olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Hansen, Mogens Herman, Nielsen, T.H., *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, N.Y, 2004, s.75.

⁸ Cohen, Edward, *The Athenian Nation*, Princeton, New Jersey, 2000, s.23

⁹ Cohen, Edward, *a.g.e.*, dipnot 72, s.23; Arkhaik ve Klasik *Polis*'ler üzerinde yapılan çalışmalar sürecinde modern arkeolojinin yerleşimler için kullandığı terimler anlatılmıştır. Bu anlatılanlardan da bu yönde bir sonuç çıkmaktadır. Hansen, Mogens Herman, T.H. Nielsen, *a.g.e.*, s.76

¹⁰ Kavramların açıklamaları için bkz. Cohen, Edward, *a.g.e.*, s. 24, dipnot 74.

¹¹ Cohen, Edward, *a.g.e.*, s.24

¹² Aeschin.3.110.4 “«εἴ τις τάδε» φησὶ «παραβαίνοι ἢ πόλις ἢ ιδιώτης ἢ ἔθνος, ...»

¹³ Hdt. 6.27.1 “Φιλέει δέ κως προσημαίνειν, εὖτ' ἂν μέλλῃ μεγάλα κακὰ ἢ πόλι ἢ ἔθνεϊ ἔσεσθαι.” “Bir *Polis*'in ya da bir *Ethnos*'un başına büyük yıkımlar gelmeden önce genellikle bunu haber veren şeyler olur.”

Ethnos'lardan oluştuğunu yazmış, bu örneklerle *Polis*'in yanında sadece *Ethnos*'un anıldığını da göstermiştir. Cohen gibi Hansen de Grek yerleşimleri açısından *Polis*'in yanına *Ethnos*'u yerleştirerek¹⁴ Grek tarihi ve yerleşimleri açısından *Ethnos*'un *Polis*'in paralelinde var olduğunu gözler önüne sermiştir.

Snodgrass *Ethnos*'u, belirli sınırlar içinde, bir yerleşim merkezi olmaksızın dağınık halde yaşayan, ancak sosyal ve politik olarak birbirine bağlı büyüklü küçüklü yerleşimlerin bütünü olarak tanımlamıştır.¹⁵ Gelenekler ve inanç bakımından birbirine bağlı olan *Ethnos* halkları, düzenli toplantılar aracılığıyla yönetimde de bir araya gelerek¹⁶ kültürel birlik taşıyan bölgesel birlikler oluşturmuşlardır. Öyle ki farklı nitelikte *Ethnos*'lardan dolayı Grek halklarının İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar ortak kimlik oluşturamadıkları ileri sürülmektedir.¹⁷

Ethnos'ların, özellikle kuzey ve orta Peloponnesos'ta, Grek anakarasında ise orta ve kuzey bölgelerdeki geniş alanlarda varlık gösterdikleri üzerinde durulmaktadır.¹⁸ Bunların nüfusu da *Polis* nüfusundan daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır ve dolayısıyla *Ethnos*'un nüfusu *Polis*'inki kadar yoğun gözükmez. *Ethnos*'lar içerisinde ayrı ayrı kümelerde yaşayan dağınık nüfuslara işaret edilse de ilerleyen araştırmalar, kalabalık nüfus merkezlerinin olduğuna da işaret etmiştir. Örneğin Morgan, kuzey batı Peloponnesos'ta erken Akhaia *Ethnos*'unun gelişimini ele alırken burada özellikle Pherai vadisinde¹⁹ geniş yerleşim merkezlerinin belirmeye başladığından bahsetmektedir.²⁰ Aitolia içerisindeki en geniş yerleşimin ise

¹⁴Hansen, Mogens Herman, "Polis, as the Generic Form for State" 9-16. *Yet More Studies in the Ancient Greek Polis*, ed. Nielsen, Thomas Heine, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1997, s. 13

¹⁵ Snodgrass, *Archaic Greece*, California Univ. Press, Berkeley, Los Angeles 1980, s.42

¹⁶ Örneğin Akhaia ya da Aitolia *Ethnos*'larındaki politik faaliyetler genellikle Helike'deki Poseidon tapınağı, Thermon'daki Apollo tapınağı gibi bölgesel tapım merkezlerinde yapılmaktaydı. Hall, Jonathan, M, *A History of the Archaic Greek World*, Blackwell Pub., Oxford 2007, s.89

¹⁷ *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome*, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford Univ. Press, Oxford 2010, s.114

¹⁸ Brock, R., Hodkinson, Stephen "Introduction: Alternatives to the Democratic Polis", 1-34, *Alternatives to Athens, varieties of Political Organization and Community in Ancient Greece*, ed. Roger Brock, Hodkinson, Stephen, Oxford Univ. Press, Oxford 2003, s.21.

¹⁹ Catherine Morgan da Pherai vadisini ayrıca ele almıştır. Bkz. Morgan, Catherine, "Ethne, Ethnicity, and Early Greek States" 75-112, *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity*" ed. Irad Malkin, Harvard Univ. Press, Washington 2001, s.88-89.

²⁰Roger Brock, Hodkinson, Stephen, *a.g.e.* s. 24

Kalydon olduğu sanılmaktadır.²¹ Arkhaik ve Klasik Makedonya, Tesalya ve Trakya'daki *Ethnos*'lar üzerine çalışan Zosia Archibald da büyük nüfus merkezlerinin varlığına değinmiştir.²² Ancak durum böyle de olsa bu büyük nüfus merkezlerinin kesinlikle *Ethnos*'un yerleşim ya da yönetim açısından merkezi olmadığı eklenmiştir. Örneğin Aitolia *Ethnos*'undaki en geniş yerleşim olduğu düşünülen Kalydon'un kesinlikle bir başkent olmadığı, federal kararların Thermon'daki Apollon kutsal alanında alındığı iddia edilmektedir.²³

Ethnos territoryumundaki tüm bu dağınık yerleşimlerde yaşayan nüfusların kamusal ortak bir hayatının olmayışı yetişkin erkeklerin, uzun aralıklarla yaptıkları askeri toplantılar dışında bir araya gelmelerine olanak sağlamamıştır.²⁴ Öyle ki kaynaklar, bunların ortaklaşa faaliyete geçmelerinin genellikle dışarıdan bir düşmana karşı olduğunu ileri sürer.²⁵

Tüm bunlara dayanarak, *Ethnos*, kentsel kurumları ya da kamusal bir merkezi, başkenti olmayan, ancak ortak bir tapınım alanı bulunan²⁶ ve ortak toplantılar yapan, gelenekler ve din bakımından birbirine bağlı farklı yerleşim gruplarının oluşturduğu, politik bir organizasyon modeli olarak tanımlanabilir. Ayrıca erken dönemler için bu politik birlikteliğin daha gevşek olduğu da bu tanıma eklenebilir. Dolayısıyla *Ethnos*'ların *Polis*'ten farklı organizasyonlar, bölgesel birlikler olduğu açıktır. *Ethnos*'un ortak bir tapınım merkezi ve dini festivalleri olması dolayısıyla dini bir birliktelik olarak tanımlanması da söz konusudur.²⁷ Aynı zamanda *Ethnos*'ların politik birlikten çok geleneksel birliklerinin öne çıkmasından kaynakla, modern kaynaklarda *Polis* kavramı kent-devleti olarak karşılık bulurken *Ethnos* ulus-devlet olarak karşılık bulmaktadır.²⁸

Snodgrass, geç sekizinci yüzyılın sonlarında çok çeşitli *Polis* ve *Ethnos* modellerinin var olduğundan bahseder.²⁹ Morgan da sekizinci yüzyıldan

²¹ Whitley, James, *The Archaeology of Ancient Greece*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2001, s.166

²² Roger Brock, Hodkinson, Stephen, *a.g.e.*, s. 24

²³ Whitley, James, *a.g.e.*, s.166

²⁴ Sakellariou, M.B. *Meletēmata: The Polis-State Definition and Origin*, Athens 1989, s.135

²⁵ Pomeroy, Sarah, M.Burstein, W. Donlan, J.Tolbert Roberts, *A Brief History of Ancient Greece*, Oxford Univ. Press N.Y, Oxford 1999, s.86

²⁶ Yerleşim merkezleri oluşmadan önce *Ethnos*'lar içindeki bu kült merkezlerinin bölgesel toplantı alanları olarak kullanıldıkları öne sürülmektedir. Örneğin Phokis *Ethnos*'u içinde bulunan Kalapodi Erken demir döneminde bölgesel bir toplantı merkezi olmuştur. Ayrıntı için bkz. Morgan, Catherine, *Early Greek States Beyond Polis*, Routledge, London, New York 1995, s.109, 114

²⁷ Morgan, Catherine, 1995, *a.g.e.*, s.109

²⁸ Haggis, Donald, *Ancient Cities*, Kendall/Hunt Pub, Iowa 2002, s.145

²⁹ Snodgrass, *a.g.e.*, s. 86

itibaren hızla artış gösteren ve *Polis*'in doğuşu ile ilişkilendirilen kutsal alanlar ve buralara adanan adaklar konusunu, *Ethnos*'larla ilişkilendirmiştir. İÖ. 8. yüzyıla ait olup *Ethnos* sınırları içinde bulunan Tegea, Pherai, Kalapodi kutsal alanlarından elde edilen verilerin aynı yüzyıl Argos, Korinthos, Atina'dan elde edilenlerle aynı ölçüde olduğunu, hatta bazen bunlardan fazla bile olduğunu bildirmiştir.³⁰ Yani görülen o ki, modern çalışmalar *Polis* ile paralel olarak sekizinci yüzyıldan itibaren *Ethnos*'ların varlığını da ileri sürmektedirler.³¹ Ancak söz konusu yüzyıl için bunlardan, etkin politik oluşumlar olarak bahsetmek doğru görünmemektedir.

Polis kavramının olgunlaştığı yedinci ve altıncı yüzyıllarda ise Grek dünyasında özellikle kuzey Peloponnesos'da, iç ve kuzey batı Hellas'da *Ethnos*'lar varlık göstermiştir. Aslına bakılırsa, daha bu tarihlerde Grek yarımadasında coğrafi olarak kayda değer sayıda *Ethnos* bulunduğu bilinmektedir.³² Ancak bu *Ethnos*'lar daha çok Karanlık Çağdaki *Demos*'lar gibi değerlendirilmiştir.³³ İ.Ö. 8. yüzyılda Lokrisliler ve Akhaialılar dışındaki *Ethnos*'lar Arkhaik dönemdeki koloni hareketleri içinde yer almamışlar, dolayısıyla yayılan Grek medeniyetinde etkin bir rol ve yer de üstlenmemişlerdir.³⁴

Beşinci yüzyılda yaşamış bir yurttaş açısından *Ethnos*, içinde Arkhaik yaşam biçiminin devam ettiği, sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş sosyal çevredir, şeklinde yorumlar mevcuttur.³⁵ Örneğin McInerney Atinalı Thukydides'in anlattıklarını ele alarak onun zihnindeki *Ethnos*'un, geçmişte kalmış ve neredeyse Greklere özgü bile olmayan politik bir varlık olduğunu belirtmektedir.³⁶ Sealey, Arkhaik ve Klasik dönemlerde *Ethnos* modelinin *Polis* kadar hızlı gelişim gösteremediğinden bahsederken,³⁷ diğer yargıları da

³⁰ McInerney, Jeremy, *The Folds of Parnassos: Land and Ethnicity in Ancient Phokis*, Texas Univ. Press, 1999, s. 22

³¹ Çalışmamızda, *Ethnos* konusu sekizinci yüzyıldan itibaren ele alınmış olsa da kaynaklar, *Ethnos*'ların kronolojik olarak *Polis*'lerden önceye yerleştirildiklerinden bahsetmektedir. Austin, M. M, Vidal-Naquet, P, *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction.*, Univ. of California Press, California 1980, s.79

³² Bunlardan; Makedonya, Tesalya, Phokaia, Lokris, Aitolia, Akarnaia, Akhaia, Arkadia *Ethnos*'ları öne çıkanlar arasında gösterilmiştir. Austin, M. M, Vidal-Naquet, a.g.e., s.79

³³ Ayrıntı için bkz. Pomeroy, Sarah, M.Burstein, W. Donlan, J.Tolbert Roberts, 1999, *a.g.e.*, s.86

³⁴ Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.79; *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome*, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford, 2010, s.114

³⁵ Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.80

³⁶ McInerney, Jeremy, 2001, *a.g.e.*, s. 56

³⁷ Sealey, Raphael, *The History of the Greek City States ca. 700-338 B.C.* California Univ. Press., Berkeley, Los Angeles, California 1976. s.19; Austin & Vidal-Naquet onun bu fikrini

doğrular görünmektedir. Aynı biçimde Bintliff de Aristoteles'in *Polis*'i gelişmemiş olan *Ethnos*'lardan üstün gördüğünü vurgulamaktadır.³⁸ Ancak dördüncü yüzyıla birlikte şartlar değişmeye başlamış, Akhaialılar, Aitolialılar ve özellikle de Philippos'un ataları olan Makedonlar Grek tarihini şekillendirecek adımları atmaya girişmişler³⁹ ve *Ethnos*'lar bu dönemden itibaren ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda, erken dönemde var olan bölgesel birlikler olarak tanımlayabileceğimiz *Ethnos*'ların zaman içinde Grek politikalarında etkin, politik konfederasyonlar oluşturmalarını örneklerle ele almak açıklayıcı olabilir. Ancak, politik gelişimlerden önce *Ethnos* ve *Polis*'lerin aslında nasıl da iç içe olduklarını gözden geçirmek gerekmektedir. Öyle ki başlangıçta sözü edildiği gibi *Ethnos*'lar, içlerinde geniş köyler ve daha kalabalık nüfuslar barındıran yerleşimlerin bulunduğu geniş, bölgesel birlikler şeklinde karşımıza çıkmaktadırlar. Copenhagen grubunun çalışmaları *Ethnos* bölgelerinde aynı zamanda düzinelerce *Polis*'in de var olduğunu iddia edip, bunun için Akhaia, Arkadia, Boiotya *Ethnos*'larını örnek göstermektedir.⁴⁰ Bunun gibi McInerney de Tesalya *Ethnos*'u içinde İÖ. 8. yüzyıldan itibaren 16 otonom *Polis*'in varlığına değinir.⁴¹

Ethnos bölgelerindeki en bilinen *Polis*'ler arasında, geç altıncı yüzyılda Arkadia'da bulunan Tegea ve Mantinea, erken beşinci yüzyılda Boiotya içindeki Chaeronea⁴², Epiros'taki Bouthrotos⁴³, Doğu Lokris'teki Kynos⁴⁴, Batı Lokris'teki Khaleion ve Oiantheia örnekleri ele alınmaktadır. Akarnaia *Ethnos*'unun içinde de 34 ayrı *Polis*'in bulunduğu bahsedilmiştir.⁴⁵ Ayrıca dördüncü yüzyılda Aitolia içindeki bazı önemli yerleşimlerin de *Polis* olarak anıldıkları görülmektedir.⁴⁶ Ancak bu iç içe geçmişlik üzerine yapılan

desteklerken *Polis*'lerin kronolojik olarak da *Ethnos*'lardan önce belirdiğinden bahsetmiştir. Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.79

³⁸ Pomeroy, Sarah, M.Burstein, W. Donlan, J.Tolbert Roberts, 1999, *a.g.e.*, s.86; Bintliff, John *The Complete Archaeology of Greece: From Hunter-Gatherers to the 20th Century A.D.*, 2012, s.235

³⁹ Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.80

⁴⁰ Morgan, Catherine, 1995, *a.g.e.*, s.6; Austin, M. M, Vidal-Naquet, *Ethnos*'lar içinde var olan *Polis*'lerin tam bağımsız olmasalar da politik anlamada otonom olduklarından bahsetmemiştir. Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.79

⁴¹ McInerney, Jeremy, 1999, *a.g.e.*, s. intro.5; McInerney gibi Austin ve Vidal-Naquet de *Ethnos* sınırları içindeki *Polis*'lerin *Ethnos*'lardan kısmen bağımsız olup otonom bir hayat sürdüklerinden bahsetmiştir. Bu tip *Polis*'leri Arkadia'da Tegeia ve Mantinea, Lokris'te Khaleion ve Oiantheia ile örneklendirmiştir. Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.79

⁴² Hekataios Fr. 116

⁴³ Hekataios Fr.106

⁴⁴ Hekataios Fr. 131

⁴⁵ Cohen, Edward, *a.g.e.*, s.14

⁴⁶ Hall, Jonathan, 2007, *a.g.e.*, s.91

tarhlandırılmalarda sorunlarla karşılaşıldığı da izlenmektedir. Öyle ki, içlerinde *Polis* barındıran *Ethnos* adları geçerken Akhaia *Ethnos*'unun yanı sıra Phokis ve Lokris *Ethnos*'ları anılsa da geç altı ve beşinci yüzyıllardan önce bunun doğrudan kanıtlarına ulaşmanın zorluğundan bahsedilmektedir.⁴⁷

Ethnos bölgelerinde *Polis*'lerin varlık göstermeleri konusunu Hansen, Aristoteles'in söyledikleri üzerinden ele alır.⁴⁸ Buna göre, Aristoteles *Ethnos*'ları, *kome*'lerden (*kata komas*) ve *Polis*'lerden (*kata poleis*) oluşan *Ethnos*'lar olarak ayrıştırmakta⁴⁹ ve Arkadia'yı *Polis*'ler barındıran bir *Ethnos* olarak anmaktadır. Bu, aynı zamanda Aristoteles'in Arkadia'da bir federasyonun varlığına işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁰

Erken dönemin güçsüz politik birlikleri olarak değerlendirebileceğimiz *Ethnos*'lar içerisinde konfederasyonların oluşması ise farklı zamanlarda olur.⁵¹ Örneğin Phokis *Ethnos*'unu ele alalım. Erken Phokis *Ethnos*'u içerisinde köy ya da kasabaların yanı sıra farklı sosyal geleneklerden gelen çok sayıda *Polis* de bulunmaktaydı.⁵² Bunlar zamanla *Ethnos* içerisinde ortak bir sosyo-politik kimlik üstlendiler⁵³ ve İ.Ö. 6. yüzyılda Tesalya tehlikesine karşı sınırlarını belirlediler. Zira bu yüzyılda en güçlü *Ethnos*, Tesalya *Ethnos*'u idi.⁵⁴ Erken beşinci yüzyılda ise eski geleneksel kültürlerine ve fiziki sınırlarına ekonomik birlikleri de eklendi ve ortaklaşa festivalleri, aynı ölçü ve birimde bastıkları sikkeleriyle somut federal bir yapı haline geldiler.

Sekiz ve yedinci yüzyıllarda Boiotya *Ethnos*'u da çok sayıda kültürel alt bölge ve *Polis*'ten oluşmaktaydı. Phokis'te olduğu gibi burada da *Polis*'ler ve bu alt bölgeler geç altıncı, erken beşinci yüzyılda yine Tesalya'nın bölgesel

⁴⁷ Morgan, Catherine, "Ethne in the Peloponnese and Central Greece", 233-254, *Ancient Greece*, ed. Sigrid Deger Jalkotzy, Irene S. Lemnos, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh 2006, s.235

⁴⁸ Hansen, Mogens Herman, "Aristotle's Referention to the Arcadian Federation at Pol.1261a29" *Defining Ancient Arkadia: Symposium*, ed. Thomas Heine Nielsen, James Roy, Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Copenhagen 1999, s. 80-88.

⁴⁹ Hansen, Mogens Herman, 1999, *a.g.e.*, s.84; Bu noktada Hansen'in şu yaklaşımı da önemli görünmektedir. Arist. *Pol.* 1327b20-38 1261a22-9 kaynak gösterilerek yapılan karşılaştırmalarda sanki Hellenik *Ethnos*'ların *Polis*'lerden oluşurken barbarlara ait *Ethnos*'ların *kome*'lerden oluştuğu gibi bir yargıda bulunulmuştur. Ayrıca Aristoteles'de açıkça dile getirilmiş olmasa da diğer antik kaynaklarda barbarlara ait *Ethnos*'ların *kome*'lerden oluştuğu imasının olduğu üzerinde durulmaktadır.

⁵⁰ Hansen, Mogens Herman, 1999, *a.g.e.*, s.82

⁵¹ Brock, R., Hodkinson, Stephen, *a.g.e.*, s.23.

⁵² Ayrıntı için bkz. Jacques Oulhen "Phokis" 399-430, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford, 2004

⁵³ The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford, 2010, s.114

⁵⁴ Pomeroy, Sarah, M. Burstein, W. Donlan, J. Tolbert Roberts, 2004, *a.g.e.*, s.89

tehditlerine karşı kendilerine ortak bir kimlik oluşturdular. Barındırdığı farklı *Polis*'lerle ortaklaşa bir kült merkezleri ve tek tip bastığı sikkeleri vardı. Hansen, geç altıncı yüzyılda ortak önyüz tipiyle sikke basan *Polis*'lere ve buradaki *Polis*'lerin Tanagra'da bulunan ortak kutsal alanlarına değinmektedir.⁵⁵ Herodotos ve diğer kaynaklarda da 6. yüzyılın sonlarından itibaren Boiotya içindeki yerleşimlerin savaş ve diğer diplomatik işlerde uyum içinde hareket ettikleri geçer.⁵⁶ Yani beşinci yüzyıla dek Boiotya *Ethnos*'unun aktif bir yapıda olduğu görülmektedir.

İ.Ö. 447/6 yılında Koroneia'daki savaşın ardından ilk Boiotya konfederasyon'un oluşturulduğu⁵⁷, İ.Ö. 336 yılındaki Kral Barışının ardından dağıldığı⁵⁸ geçmektedir ki söz konusu Boiotya federasyonunun ilk konfederasyon yapısı olduğu düşünülmektedir.⁵⁹ Bu dönemde Boiotya *Ethnos*'u 11 coğrafi bölgeye (*meros*⁶⁰) ayrılmıştır.⁶¹ Her bir bölgenin *boiotarkh*'ı, *boule*'si ve 60 meclis üyesi vardır. Federal vergileri ve yargıçları, ayrıca *Athēna İtonia* adına merkezî bir kült alanları ve *Poseidon Onchestus* kutsal alanında ortak konsey toplantı merkezleri bulunmaktadır.⁶² Bu sistem içerisinde otonom olan Boiotya *Polis*'lerinin kendi konseyleri ve kendi kurumları mevcuttur.⁶³ Sparta'nın İ.Ö. 336 yılında Korinthos savaşında Atina, Boiotya, Korinthos ve Argos müttefik *Polis*'lerini yenmesiyle Boiotya birliği dağılmıştır. Aslında ayrıntılı incelendiğinde burada Thebai egemenliğinin söz konusu olduğu ve bu birliğin Thebai dayatmasıyla varlık göstermeye devam ettiği anlaşılmaktadır.⁶⁴ Bu konfederasyonun 2. kez kurulup dağıldığı tarih aralıkları İ.Ö. 378-338 yılları arası, 3. kez kurulup dağıldığı tarih aralıkları ise 338-171 olarak gösterilmiştir.⁶⁵

Arkadia *Ethnos*'unda Hesiodos döneminden beri nüfus merkezleri ve politik merkezler olarak *Polis*'lerin olduğu bilinmekteyse de bunlar, *Ethnos*

⁵⁵ Hansen, "Boiotia" 431-459, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s.431

⁵⁶ Hdt. 5.74.2, 77.1-4, 6.108.4-5; Thuc. 3.65.2

⁵⁷ Thuc. 1.103

⁵⁸ Xen. *Hell.* 5.1.33

⁵⁹ Ayrıca aynı yerde konfederasyon türünde politik birleşmelerin Grek politik icadı olduğundan bahsedilmiştir. Brock, R., Hodkinson, Stephen, *a.g.e.*, s.27

⁶⁰ μέρος, εος, τό: share, portion,

⁶¹ The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford, 2010, s.170

⁶² The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford, 2010, s.170

⁶³ Boiotia içinde birbirinden bağımsız, her birinin kendi yasaları, kendi askeri gücü olan 25'ten fazla *Polis* olabileceği düşünülmüştür. Cohen, Edward, *a.g.e.*, s.14.

⁶⁴ Austin, M. M, Vidal-Naquet, *a.g.e.*, s.79

⁶⁵ Hansen, 2004, *a.g.e.*, s.432

olma bilinçleriyle öne çıkmaktadırlar.⁶⁶ Etkin biçimde bölgesel politik bir varlık olmaları beşinci yüzyıla tarihlenmektedir. Bundan sonra Arkadia *Ethnos*'u genişlemiş ve ancak İ.Ö. 370 yılında federal yapıya sahip olmuşlardır. Bu federal devlet yapısının başkenti İ.Ö.368'de kurulan Megalopolis'ti.⁶⁷ Megalopolis'in Arkadia konfederasyonu tarafından oluşturulduğu ileri sürülmektedir.⁶⁸ Antik kaynaklar da Megalopolis'in oluşum sürecine değinmiştir. Diodorus Siculus'a göre⁶⁹ Megalopolis, farklı *kome* halklarının yeni bir bölgeye taşınmalarıyla oluşturulmuş, bir *synoikismos* modelidir. Pausanias⁷⁰ ise aynı konuya değinirken, planlı yapılan bu *synoikismos* hareketi ile oluşturulan yeni *Polis*'in 39 farklı *Polis*'i barındırdığından bahsetmiştir.⁷¹ *Synoikismos* yoluyla yeni bir *Polis* kurulmasının, bölgede etkin olan konfederasyonun politik bir kararı olduğu görülmektedir. Bu federal yapının ömrü uzun olmamış, İ.Ö. 363/2 yılında birlik dağılmıştır.⁷²

Ethnos bölgeleri arasında saydığımız Akhaia'da da beşinci yüzyılın ortalarında federal bir yapı oluşmuştur. Bu konuya Herodotos'un değinmeleri dikkat çekicidir; anlattıklarına göre⁷³, Küçük Asya'daki İyonyalılar Peloponnesos'taki Akhaia'dan buraya gelmişlerdir ve Akhaia'dayken 12 *meros*'a bölünmüş halde yaşadıklarının etkisiyle İyonya'da da buna benzer şekilde 12 *Polis*'ten oluşan bir federasyon kurmuşlardır. Herodotos'un söz konusu ettiği İyonya *Polis*'leri ile Akhaia *meros*'ları araştırmacıların dikkatini çekmiş ve Sakellariou buna dayanarak Akhaia'daki *Polis*'lerin ortaya çıkışlarının Herodotos sonrası ile tarihlendirilebileceğini ileri sürmüştür.⁷⁴

⁶⁶ The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford, 2010, s.114

⁶⁷ Cartledge, Paul, *Ancient Greek Political Thought in Practice*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2009, s.93.

⁶⁸ T.H. Nielsen, "Arkadia" 505-539, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford, 2004, s.520

⁶⁹ Diod.15.72.4

⁷⁰ Paus.8.27.3

⁷¹ Nielsen, T. H, "Arkadia" 505-539, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s.520

⁷² Rzepka, Jacek, "Ethnos, Koinon, Sympoliteia and Greek Federal States" 225-247, *Euergerias Charin: Studies Presented to Ewa Wipszycka and Benedetto Bravo*, JJP Suppl. 1, ed. T. Derda, J. Urbanik, M. Wecowski, Warszawa 2002, s.238

⁷³ Hdt. 1.145-46.1

⁷⁴ Morgan, Catherine Jonathan M. Hall "Achaia" 472-489, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s.473; Hansen de Akhaia'da *Polis*'lerin ortaya çıkışları için 500'den sonraki yılları işaret etmektedir. Hansen, Mogens Herman, "The Hellenic Polis", 141-188, *A Comparative Study of Thirty City-state Cultures: An Investigation*, ed. Mogens Herman Hansen, Reitzel, Copenhagen 2000, s. 148; Ayrıca Herodotos'un Arkadia için de söz konusu ettiği *meros*'lar Morgan

Genel olarak ele alındığında, Grek federal devletlerinin pek çoğunun önceki sınırlarını aşamadıkları izlenmiş ve bunun nedeni olarak *Ethnos*'ların askeri ya da ekonomik zayıflıkları değil, iç politikalarda yaşadıkları sorunlar gösterilmiştir.⁷⁵ Ancak Akhaia *Ethnos*'u, bu konuda bir istisna teşkil etmiş ve orjinal *Ethnos* bölgesinin sınırlarını genişletmiştir.⁷⁶ Ksenophon'un⁷⁷ anlattıkları da kaynak gösterilerek, bu *Ethnos*'un önceki sınırlarına İ.Ö. 389'dan önce Kalydon ve Naupaktos'u eklediği ileri sürülmüştür.⁷⁸

İ.Ö. 3. yüzyıla gelindiğinde bu türden konfederasyonlar, Grek anakarası politikalarına hakim olmuş görünmektedirler. Buna göre, Grekler, ancak bu konfederasyonlar, özellikle Aitolia ve Akhaia federasyonları aracılığıyla Makedon ve diğer Helenistik monarşilerin karşısında, organize biçimde hareket edilebilmiştir.⁷⁹ Bu türden konfederasyon devletleri, Boiotya örneğinde sunduğumuz gibi, iç işlerinde serbesttirler, kendi kendilerini yönetirler, ancak savaş halinde ve diplomatik hareketlerde beraberce hareket ederlerdi. Ortak ordusuna komuta eden bir ya da birkaç generali, ortak bir konseyi, kimi zaman da icra memurları ve hatta yargıçları olduğu bile olurdu.⁸⁰ Bu tür konfederasyonlarda çift yurttaşlık söz konusuydu. Pek çok *Ethnos*'un kendi meclisi hatta yurttaşlığı bile vardı.⁸¹ Kişi hem kendi toplumunun yurttaşı hem de bölgesel birliğin yurttaşı olurdu. Ancak kimi zaman Aitolia konfederasyonu örneğinde olduğu gibi, daha uzakta bulunan *Polis*'lerin federasyona tam üye olmadığı da olurdu. *Isopoliteia* sayesinde bu *Polis*'lerin yurttaşları federasyona ait yurttaşlık haklarından faydalanır, ancak *Polis*'ler resmi olarak konfederasyonun karar alma aşamasına katılamazlardı. Kimi konfederasyonlarda ise baskın bir gücün varlığı sezilirdi. Boiotya

tarafından s. 193'ten itibaren ele alınmıştır. Morgan, Catherine, "Politics without The Polis: Cities and Achaean Ethnos" 189-211, *Alternatives to Athens, varieties of Political Organization and Community in Ancient Greece*, ed. Roger Brock, Hodkinson, Stephen, Oxford 2003.

⁷⁵ Rzepka, Jacek, *a.g.e.*, s.240

⁷⁶ The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford, 2010, s.170.

⁷⁷ Xen. *Hell.* IV.6.1

⁷⁸ Rzepka, Jacek, *a.g.e.*, s.240 Bu kaynakta, Kalydonia ve Naupaktos'un Akhaia birliğine bağlanmaları çoğunluk tarafından bir *sympoliteia* modeli olarak değerlendirilmiştir.

⁷⁹ Brock, R., Hodkinson, Stephen, *a.g.e.*, s.28.

⁸⁰ Brock, R., Hodkinson, Stephen, *a.g.e.*, s.28. Aynı kaynak, sayfa 24'te Tesalya ve Makedonya'da 4. ve 3. yüzyıllarda kamu görevlilerinin bulunduğu çok miktarda epigrafik belge ile desteklendiğinden bahsedilmiştir

⁸¹ Vlassopoulos, Kostas, *Unthinking the Greek Polis: An Ancient Greek History Beyond Eurocentrism*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2007, s.194

konfederasyonunda Thebai'nın olduğu gibi, bu durum, birliğin işleyişini hegemonyal birliklere yakın kılar.⁸²

Görülen o ki *Ethnos*'lar dördüncü yüzyılla birlikte politik güç kazanıp etkin rolleriyle ön plana çıkarlar. Bunun hemen öncesinde, özellikle beşinci yüzyılın ikinci yarısında Herodotos ve Thukydides'in *Ethnos*'lardan söz ettiklerini görüyoruz. Modern çalışmalar bunları anlatmışlar, değerlendirmeler ve karşılaştırmalar yaparak *Ethnos* kavramını irdelemişlerdir.⁸³

Örneğin Herodotos⁸⁴ Peloponnesos'ta yedi ayrı *Ethnos*'un varlığından söz etmiştir: Arkadialılar, Kynurialılar, Akhaia Halkı, Dorlar, Aitolialılar, Dryoplar, Lemnoslular.⁸⁵ Ayrıca Herodotos Dor *Ethnos*'larının çok sayıda *Polis*'inin olduğundan, Dryoplar'ın Hermione ve Asine *Polis*'lerinde yaşadıklarından ve Aitolialılara ait tek *Polis*'in Elis olduğundan bahsetmiştir.⁸⁶ Hall, bu anlatılanlara dayanarak, önceden beri *Ethnos* olarak anılan yerlerin *Polis* toplumlarının doğuşuna şahitlik etme ihtimaline değinmiştir.⁸⁷ Bu durumda *Ethnos* tarihi *Polis*'in ortaya çıkışından daha eskiye uzandırılmaktadır.

Sealey, *Polis* ile *Ethnos* karşılaştırmasını yaparken *Ethnos*'ların etraflarının surlarla çevrili olmadığından bahsetmiş ve bunun için Thukydides'i kaynak göstermiştir.⁸⁸ Bir diğer kaynak, Thukydides'in anlattıklarına dayanarak çok geniş bir *Ethnos*'un bile bazı durumlarda birlik olarak çabuk faaliyete geçtiklerine işaret etmiştir.⁸⁹ Bu kaynağın, Thukydides'ten yaptığı aktarmaya örneğe göre⁹⁰, İÖ. 426 yılında orta Yunanistan'da sefer yapan Atinalılara, Aitolia *Ethnos*'unun çok büyük ve savaşçı olduğu, ancak buradaki halkların dağınık halde, surları olmayan köylerde yaşadıkları ve hafif silahlarının olduğu, yani onlar güçlerini birleştirene kadar kolaylıkla alt edilebilecekleri söylenmiştir. Bu bilgiye güvenen Atinalılar ise köylere tek tek saldırıyı planlamışlardır. Ancak Aitolialı savaşçılar tüm *Ethnos* territoryumundan savaşmak üzere hızla bir araya gelince, Atinalılar büyük kayıplar vermişlerdir.

⁸² Brock, R., Hodkinson, Stephen, *a.g.e.*, s.28.

⁸³ Hansen, tarihçiler arasındaki genel eğilimin *Polis- Ethnos* arasındaki benzerlikleri değil ayrılıkları açığa çıkarmak yönünde olduğundan bahsetmiştir. Hansen, 1999, *a.g.e.*, s.82

⁸⁴ Hdt. 8.73.1.

⁸⁵ Herodotos. *Herodot tarihi*, çev.Müntekim Ökmen, İst. 2002, s.423

⁸⁶ Hdt. 8.73.

⁸⁷ Hall, Jonathan, 2007, *a.g.e.*, s.89

⁸⁸ Sealey, Raphael *a.g.e.*, s. 19.

⁸⁹ Pomeroy, Sarah, M. Burstein, W. Donlan, J.Tolbert Roberts, 1999, *a.g.e.*, s.87

⁹⁰ Thuc. 3.94.4

Konuyla ilgili olarak Thukydides ve Herodotos'un değinmeleri kadar Aristoteles'in yazdıkları da önem taşımaktadır. Hatta konunun modern tartışmalarının genellikle Aristoteles'in *Politika*'sında söylenenler üzerine yoğunlaştığı vurgulanmaktadır.⁹¹ Aslına bakılırsa Aristoteles'in de *Ethnos*'un tam bir tanımını yaptığı izlenmemiştir. Ian Morris'e göre Aristoteles⁹² için *Polis* ve *Ethnos* arasındaki en büyük fark *Ethnos*'un politik bir toplumu içeriyor olmasıdır. Hatta öyle ki *Ethnos*'u pre-politik toplum olarak değerlendirdiği ileri sürülebilir.⁹³

Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde *Ethnos*'u kimi zaman *Polis*'le birlikte kullandığı izlenmiştir. Örneğin krallık çeşitlerini anlatırken⁹⁴ bu iki kavramı birlikte, hatta aynı düzlemde kullanmıştır.⁹⁵ "(...) bunun gibi krallık da, bir *Polis*'in, tek bir *Ethnos*'un yahut daha fazlasının yönetimidir."⁹⁶ der. *Ethnos* ile *Polis*'in beraber kullanıldığı bir başka yerde Aristoteles, aileleri, ailelerin birleşmesiyle oluşan köyleri anlatmış, bunların yönetimini söz konusu ederken de *Ethnos* ve *Polis*'leri anmıştır.⁹⁷ Hall, bu cümleden yola çıkarak Aristoteles'in *Ethnos*'ları, politik bir organizasyon olarak *Polis* ile karşıtlık içinde işlemediğini ileri sürmüştür.⁹⁸ Ancak her ne kadar burada iki kavramın karşıtlık içinde kullanılmadığı izlense de cümlelerin devamında Aristoteles, köylerin birleşiminden *Polis*'lerin oluştuğunu söylemiştir. Yani cümlesini tamamlarken *Ethnos* kavramını *Polis* ile paralel olarak da ele almamış, hatta hiç anmamıştır.

⁹¹ Morgan, Catherine, 1995, *a.g.e.*, s.8

⁹² Arist. *Pol.* 2.2.29-30

⁹³ Ward, Julie K., "Ethnos in the Politics: Aristotle and Race" 14- 37. *Philosophers on Race: Critical Essays*, ed. Julie K. Ward, Tommy L. Lott, Blackwell Pub., London 2002, s.18.: Bu noktada söz konusu değerlendirmelerin beşinci ya da dördüncü yüzyıl için yapıldığı göz ardı edilmemelidir. Zira daha geç dönemler için yapılan modern karşılaştırmalar *Ethnos*'ların *Polis*'lerle aynı karakteristikleri taşıdıklarını ileri sürmektedir. Örneğin bir *Ethnos*'un aynı bir *Polis* gibi savaşa girebildiğinden, barış anlaşması yapabildiğinden ya da vergilerden sorumlu olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıntı için bkz. McInerney, Jeremy, 1999, *a.g.e.*, s. 9, 21; Morgan, Catherine, 1995, *a.g.e.*, s.9, 198; Antonaccio, Carla, *a.g.e.*, s. 206

⁹⁴ Arist. *Pol.* 1285b.32-33. Mete Tunçay çevirisinde III. kitap 14. bölümde bu konu tartışılmaya başlanmıştır. s. 97. (Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, İstanbul, 2005.

⁹⁵ Arist. *Pol.* 1285b.32-33 "(...) οὗτως ἢ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἐνὸς ἢ πλειόνων οἰκονομία."

⁹⁶ Hall burada *Ethnos*'un "ulus ya da kavim", *Polis*'in ise "devlet" anlamında kullandığını düşünmüştür. Hall, Jonathan, 2007, *a.g.e.*, s.88; Mete Tunçay da kavramları aynı biçimde çevirmiştir.

⁹⁷ Arist. *Pol.* 1285b19 "διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασίλευοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη." "Bu nedenle, günümüzde hala *Ethnos*'ların yönetildiği gibi, başlangıçta *Polis*'ler de krallıkla yönetiliyordu."

⁹⁸ Hall, Jonathan, 2007, *a.g.e.*, s.88

Aslında Aristoteles'in yazdıkları boyunca *Polis* ve *Ethnos* kavramları arasındaki farklar ayrı boyutlarda ele alınabilir. Örneğin, işin fiziki boyutu söz konusu olduğunda, Aristoteles'e göre⁹⁹ bir *Polis*'in tüm sınırları bakıldığında görülebilmelidir. Diğer taraftan örneğin Babil sınırları surlarla çevrili olmasına rağmen öylesine geniştir ki burası düştükten 3 gün sonra halklarından durumun farkında olmayan kimseler vardır.¹⁰⁰ İşte Aristoteles'e göre bu türden yerler *Polis* değil, *Ethnos*'tur.¹⁰¹

Politik açıdan ele alındığında *Polis*'ler krallık yönetimine bir son vermişken *Ethnos*'lar hala krallıkla yönetilmektedirler.¹⁰² Yine Aristoteles¹⁰³ nüfusun büyüklüğü ve bunun ekonomik ve yönetsel idaresi bakımından *Ethnos*'lar ve *Polis*'leri beraberce ele alınmıştır. Ona göre *Ethnos*'lar ticareti bilmemekte ve hala değiş tokuş yoluyla alışveriş yapmaktadırlar.¹⁰⁴

Konu üzerindeki savlara, çeşitli değerlendirmeler ışığında yaklaşıldığında, *Ethnos* ve *Polis*'in farklı noktaları ifade ettikleri açıkça görülür. *Ethnos*, ortak kökenden kaynaklanan gelenek ve ortak kültüre sahip olan insan topluluğudur. Ancak Grekler *Ethnos*'u yalnızca halkların soyu olarak düşünmemişlerdir. Örneğin Homeros'ta insan grupları *Ethnos hetairōn* ya da *Ethnos laōn* ile geçerken, arı, kuş, böcek sürülerini ifade etmede de bu aynı kavram kullanılmıştır.¹⁰⁵

Diğer taraftan *Polis* kavramının odağında, köken olarak yerleşimi de içeren fiziksel bir ifade vardır. *Polis* içerisinde yaşayan bireyler kimliklerini, içinde yaşasalar da yaşamasalar da ait oldukları *Polis*'in politik faaliyetlerinin gerçekleştiği yerleşim merkezinden alırlar. Örneğin Boiotya, içinde ufak *Polis*'lerin bulunduğu tek bir etnik bölgedir ve *synoikismos*'la olmuş Attika bölgesinden bazı özellikleriyle ayrılmaktadır: Attika içindeki büyüklü küçüklü tüm yerleşimlerde yaşayan halklar kendilerini Atinalı olarak tanımlarken, Boiotya halkları kendilerini öncelikle Thebailılar, Plataialılar, Orkhomenoslular şeklinde "*Demos*"lar olarak vurgularken, ikincil olarak Boiotialılar şeklinde tanımlamışlardır.¹⁰⁶ *Ethnos* halkları arasındaki politik birliğin *Polis*'le karşılaştırmalı olarak farkı bu örnekte kendini açıkça göstermektedir.

⁹⁹ Arist. *Pol.*1327a1-2

¹⁰⁰ Arist. *Pol.* 1276a27-30; Aynı konu Hdt. 1.191'de de anlatılmıştır.

¹⁰¹ Cohen, Edward, *a.g.e.*, s.15

¹⁰² Arist. *Pol.*1252b19-20

¹⁰³ Arist. *Pol.* 1326b2-7

¹⁰⁴ Arist. *Pol.* 1257a23

¹⁰⁵ Hom. *İl.* 2.87, 2.459, 2.469.

¹⁰⁶ Pomeroy, Sarah, M. Burstein, W. Donlan, J.Tolbert Roberts, 1999, *a.g.e.*, s.86; Bintliff, John, *a.g.e.*, s.236

Sonuç olarak, *Ethnos*'lar, bölgesel birlikler şeklinde *Polis*'ler oluşmadan önce varlık göstermeye başlamışlardır. Sekizinci yüzyılda *Polis*'lerin oluşmaya başlamasının ardından kimi zaman bunlarla iç içe varlıklarını sürdürseler de erken dönemler için *Ethnos*'lardan güçlü politik birliktelik gösteren politik organizasyonlar olarak bahsetmek doğru görünmez. Ancak altıncı yüzyıldan itibaren *Ethnos*'lar federal yapılara sahip olup, birleşik devletler şeklinde güç kazanmışlar ve dördüncü yüzyıldan itibaren ön plana çıkmaya başlamışlardır. Öyle ki kaynaklar Hellenistik monarşilerin karşısında ancak bu türden federasyonların varlık gösterebildiğine vurgu yapmaktadır. *Ethnos*'lar, Grek siyasi tarihi açısından güçlü sosyal organizasyonlarından kaynaklanan etnik içerikleriyle ön plana çıksalar da Grek yerleşim tarihi içinde de *Polis*'lerin paralelinde geniş ölçekli coğrafi yapılar olarak yer almaktadırlar.

KAYNAKÇA**I. Antik Kaynaklar**

ARİSTOTLE, *Politica*, Thesaurus Linguae Graecae (TLG) CD Rom, California 1990.

Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

HERODOTUS, *Historiae*, TLG CD Rom, California 1990.

Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002.

XENOPHON, *Hellenica*, TLG CD Rom, California 1990.

Ksenophon, *Yunan Tarihi*, Çev. Suat Sinanoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

II. Modern Kaynaklar

AUSTİN, M. M, Vidal-Naquet, P, *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction.*, Univ. of California Press, California 1980.

BİNTLİFF, John, *The Complete Archaeology of Greece: From Hunter-Gatherers to the 20th Century A.D.*, 2012.

BROCK, R., Stephen Hodkinson "Introduction: Alternatives to the Democratic Polis", *Alternatives to Athens, varieties of Political Organization and Community in Ancient Greece*, ed. Roger Brock, Stephen Hodkinson, Oxford Univ. Press, Oxford 2003, s. 1-34.

CARLA M. Antonaccio "Colonization: Greece on the Move, 900-480", *The Cambridge Companion to Archaic Greece*, ed. H.A. Shapiro, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2007.

CARTLEDGE, Paul, *Ancient Greek Political Thought in Practice*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2009.

COHEN, Edward E, *The Athenian Nation*, Princeton Univ. Press, Princeton, New Jersey 2000.

HAGGİS, Donald, *Ancient Cities*, Kendall/Hunt Pub, Iowa 2002.

HALL, Jonathan, M, *A History of the Archaic Greek World*, Blackwell Pub., Oxford 2007.

HALL, Jonathan, "Polis, Community and Ethnic Identity", *The Cambridge Companion to Archaic Greece*, ed. H.A. Shapiro, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2007, s. 40-60.

HANSEN, Mogens Herman, "Polis, as the Generic Form for State" , *Yet More Studies in the Ancient Greek Polis*, ed. Nielsen, Thomas Heine, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1997, s. 9-16.

- HANSEN, Mogens Herman, "Aristotle's Reference to the Arcadian Federation at Pol. 1261a29" *Defining Ancient Arkadia: Symposium*, ed. Thomas Heine Nielsen, James Roy, Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Copenhagen 1999.
- HANSEN, Mogens Herman, "The Hellenic Polis", *A Comparative Study of Thirty City-state Cultures: An Investigation*, ed. Mogens Herman Hansen, Reitzel, Copenhagen 2000, s. 141-188.
- HANSEN, "Boiotia", *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s. 431-459.
- MCINERNEY, Jeremy, *The Folds of Parnassos: Land and Ethnicity in Ancient Phokis*, Texas Univ. Press, 1999.
- MCINERNEY, Jeremy, "Ethnos and Ethnicity in Early Greece", *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity* ed. Irad Malkin, Center for Hellenic Studies, Trustees for Harvard University Washington 2001, s. 51-74.
- MORGAN, Catherine, *Early Greek States Beyond Polis*, Routledge, London, New York 1995.
- MORGAN, Catherine, "Ethne, Ethnicity, and Early Greek States", *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity* ed. Irad Malkin, Harvard Univ. Press, Washington 2001, s. 75-112.
- MORGAN, Catherine, "Politics without The Polis: Cities and Achaean Ethnos", *Alternatives to Athens, varieties of Political Organization and Community in Ancient Greece*, ed. Roger Brock, Stephen Hodkinson, Oxford 2003, s. 189-211.
- MORGAN, Catherine Jonathan M. Hall "Achaia", *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s. 472-489.
- MORGAN, Catherine, "Ethne in the Peloponnese and Central Greece", *Ancient Greece*, ed. Sigrid Deger Jalkotzy, Irene S. Lemnos, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh 2006, s. 233-254.
- NIELSEN, T. H., "Arkadia", *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s. 505-539.
- POMEROY, Sarah, M. Burstein, W. Donlan, J. Tolbert Roberts, *A Brief History of Ancient Greece*, Oxford Univ. Press N.Y, Oxford 1999.
- POMEROY, Sarah, M. Burstein, W. Donlan, J. Tolbert Roberts, *A Brief History of Ancient Greece*, Oxford Univ. Press, N.Y. Oxford 2004.
- OULHEN, Jacques, "Phokis", *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, ed. M.H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford Univ. Press, Oxford 2004, s. 399-430.
- RZEPKA, Jacek, "Ethnos, Koinon, Sympoliteia and Greek Federal States", *Euergerias Charin: Studies Presented to Ewa Wipszycka and Benedetto Bravo*,

JJP Suppl. 1, ed. T. Derda, J. Urbanik, M. Wecowski, Warszawa 2002, s. 225-247.

SEALEY, Raphael, *The History of the Greek City States ca. 700-338 B.C.* California Univ. Press., Berkeley, Los Angeles, California 1976.

SAKELLARĪOU, M.B. *Meletēmata: The Polis-State Definition and Origin*, Athens 1989.

SNODGRASS, *Archaic Greece*, California Univ. Press, Berkeley, Los Angeles 1980.

The Oxford Encyclopedia of Ancient Greek and Rome, seven volume set, 1. cilt, ed. Michael Gagarin, Oxford Univ. Press, Oxford 2010.

VLASSOPOULOS, Kostas, *Unthinking the Greek Polis: An Ancient Greek History Beyond Eurocentrism*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2007.

WARD, Julie K., "Ethnos in the Politics: Aristotle and Race", *Philosophers on Race: Critical Essays*, ed. Julie K. Ward, Tommy L. Lott, Blackwell Pub., London 2002, s. 14- 37.

WHITLEY, James, *The Archaeology of Ancient Greece*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 2001.

